Retallos da Memoria
Asociación Memoria Histórica Democrática.

Coordinadores: Enrique Barrera Beitia e Bruno González Mauriz.

1ª Edición: Xuño do 2007.
Edita: EQUONA Deseño Editorial, S.L.

Material Fotográfico: Memoria Histórica Democrática.

EQUONA Deseño Editorial, S.L.
C/ Mugardos nº30 entrechán drta.
981 38 00 00
www.equona.com

Depósito Legal:
ISBN: 978-84-935882-0-5

MODESTO DEL RÍO

Modesto del Río.

Modesto del Río Polo, naceu o 12 de febreiro de 1881 en San Xurxo, parroquia que daquela pertencía ao concello de Serantes, actualmente anexionado ao de Ferrol. Era fillo de Miguel e Lucía. Medrou e viviu neste lugar ata que o detiveron o 30 de xaneiro de 1938. Casado con Ángela Díaz Díaz o 5 de novembro de 1904, foi pai de nove fillos. Era un mariñeiro de complexión forte e arredor de 170 cms de altura, bastante para a súa época. Faltáballe un dente da mandíbula superior e rompera unha perna como consecuencia do seu traballo.

O matrimonio traballou duro e con ilusión para saír adiante. Os fillos incorporáronse ás actividades laborais iniciadas polo seu pai e en 1930 Modesto del Río acumulou un

considerable patrimonio e gozaba de estabilidade económica. Á parte dos seus barcos, tiñan un salón de baile onde se realizaban todos os eventos da vila. Modesto era unha persoa sen estudos pero moi sociable, íntegra, leal e sen ningunha maldade. Tiña relación con moita xente e contaba cun círculo de amizades moi amplo en todos os ámbitos sociais, de tal maneira que na súa casa sempre había xente.

Nos anos 30 un golpe de mala sorte fai que un dos seus barcos de pesca -o San Félix- tivera un accidente e afundiuse entre Meirás e Cobas. Conseguiron rescatar a todos os tripulantes pero o barco perdeuse e con el, parte da súa estabilidade tanto económica como emocional. Os seus fillos maiores empezan a independizarse e na casa só quedaban os catro máis pequenos e Carlos, que xa era un adolescente pero coa mentalidade dun neno, xa que aos nove meses sufriu unha meninxite que lle deixou secuelas psíquicas.

As súas ganas de seguir loitando e o seu tesón lévano a hipotecarse para construír outro barco, o San Francisco. Para atopar financiamento, acode a Camilo Pérez Pita, amigo e médico da casa, quen ademais, era prestamista e administrador dos seus bens. Vivía na rúa da Terra e estaba casado con María Parallé, pero tiñan outra casa en Montecoruto, con dúas palmeiras diante da entrada.

O 8 de xullo do 36 comeza a Guerra Civil e moita xente necesitaba axuda, Modesto non dubidou en axudarlles, buscándolles onde refuxiarse e suministrándolles xantar, menciñas ou calquera cousa que puidesen necesitar.

A partires de outubro do 36 é delatado e el e os seus son vixiados constantemente. Na súa casa sucédense con regularidade os rexistros, a calquera hora do día ou da noite. Paralelamente aos mesmos, unha parella de gardas civís traslada a Modesto ao cuartelillo para ser interrogado, regresando ao

cabo dunhas horas. Chegaban e violaban todos os dereitos desta familia. Se era de noite sacaban a todo o mundo da cama, incluso aos nenos. Facíanlles tirarse ao chan, daba igual se facía frío ou calor, e con todo tipo de ameazas intentaban sacarlles información. Espiabanos e mantiñanos nese estado ata que abandonaban a casa. O xefe dos falanxistas se apelidaba Rivera e era de Serantes.

Este tipo de abusos eran demasiado habituais. Un día foron máis lonxe e a Carlos que tiña uns vinte anos, puxéronlle unha arma na man, animandoo a que disparase á súa familia, aos seus propios pais e irmáns. O ocorrido neses anos nunca poderán esquecelo. En 1937, o seu xenro Jesús Lago (casado con Avelina), vendo todo o que facían ao seu sogro e á súa familia, intentou convencelo para que abandonase o país. Propúxolle levalos a Francia no seu barco, pero Modesto, aínda sabendo o risco que corrían todos quedándose, non quixo irse. Jesús Lago era carpinteiro e o seu barco tiña un motor francés moi bó.

Unha das moitas persoas ás que Modesto axudou foi o ex – alcalde de Serantes, Alejandro Porto Leis. É moi improbable que tivese estado aloxado na súa casa, xa que neste caso a filla de Modesto, María del Carmen, lembraríao. Con toda seguridade, deulle axuda económica e xantar, pois era unha persoa xenerosa que sempre daba unha parte da pesca á xente necesitada.

O 30 de xaneiro de 1938 era domingo e unha parella da garda civil e un falanxista apelidado Manuel Beceiro Santiago, lévano novamente ao cuartelillo sobre as dez da mañá. Modesto estaba na súa casa en compaña dos seus fillos pequenos de 14, 12 e 10 anos (Carmen, Alfonso e Herminio) e de dous dos seus netos. Despois de rexistrar a casa e interrogarlo, levarono. No camiño atoparonse con outra das

súas fillas que viña da misa (Jacinta), preguntoulles por que o levaban e contestaron que para prestar declaración. Ao día seguinte, a súa muller conseguiu indagar onde estaba. Tíñano na comisaría que estaba na rúa do Hospital, esquina rúa do Sol, en Ferrol. Conseguiu velo e facerlle chegar xantar.

Posteriormente, as súas fillas puideron saber que o párroco Jesús López, uns veciños falanxistas chamados Andrés Estévez "Zoquiñas" e Damián Niebla, unha mestra vida de Ordenes á que se coñecía como Dona María e outra mestra, vida de Coruña, coñecida como Dona Maruja, denunciaran ao seu pai acusándoo de dar de comer a Alejandro Porto Leis. Damián Blanco era o sogro de Doña Maruja e máis era manco. É importante coñecer que tiña un salón de baile, e polo tanto era competidor de Modesto del Rio. Durante o mandato de Alejandro Porto Leis, non tiña autorización de apertura de local. Os falanxistas destrozaron o salón de baile de Modesto del Rio.

A familia pasou eses días de porta en porta, procurando facerlle chegar xantar. Ángela, a súa muller, contou que asinara unha petición de indulto que redactara Camilio Pérez Pita. Dacordo coa súa versión, un maxistrado de A Coruña chamado Ángel Suanzes, acadou a súa liberación, pero esta non chegou a tempo. O 3 de febreiro pola mañá, foi a última vez que o viron. Unha irmá de Modesto chamada Carmen e que era leiteira, pasou por diante da comisaría o día 4 pola mañá e un garda civil que a coñecía díxolle que ao seu irmán levárano esa noite e o fusilaran. Pediulle que llo comunicase á súa cuñada. Todo isto a nivel persoal; oficialmente nunca lles notificaron nada.

Non sabemos que pode haber de certo no papel asinado por Ángela Díaz, unha muller con escasa cultura e sometida a unha gran presión emocional neses días. Descoñecemos a

existencia do tal maxistrado coruñés, pero o apelido coincide co Delegado de Orde Pública de Ferrol neses meses, o garda civil Victoriano Suances. Coincidencia?. O caso é que tralo seu asasinato, executase unha orde de embargo que beneficiaba claramenre ao matrimonio Pérez – Parallé. O argumento é que pedira un préstamo e estaba aínda sen abonar. Unha parte dos actuais descendentes de Modesto del Río nega este extremo e sospeita que Ángela asinou, non unha petición de indulto, senón algún tipo de documento que poidera dar pé ao embargo. De calquera maneira, estes papeis que supostamente asinara, son todo un misterio porque non apareceron nin foron amosados á familia, pero foron a excusa para roubarlles o seu patrimonio "legalmente".

As tres embarcacións foron confiscadas, así como o Salón de Baile e outras pertenzas. A familia queda estragada e na miseria, pois non volverán a ver nin ao pai nin ao marido, nin a gozar do que lles pertencía. Camilo Pérez Pita, quedouse con todo pagando unhas 16.000 pesetas, equivalentes ao soldo anual de dez traballadores manuais cualificados. As propiedades pasaron logo a Jacinta Pérez Parallé, unha das mulleres máis ricas de Ferrol, que veraneaba en San Xurxo e tamén tiña amizade coa familia de Modesto del Río. A cifra paréceme moi baixa xa que só quedou fóra das confiscacións un barco e Modesto del Río tiña 98 escrituras de terras. Sirve como exemplo que se leváron o Beatriz, que costara daquela 30.000 pesetas, aparellos incluidos e só deixaron o San Francisco, o buque máis antigo.

En San Xurxo moitos veciños asinaron unha petición ás autoridades pedindo que o devandito barco puidese saír a faenar e proporcionar así uns xornais que facían moitísima falta. Sen embargo, o párroco (Jesús López) negouse a asinala e por esta razón, o barco continuou en terra, ata que o

párroco de Balón o convenceu para que asinase. Boa parte das propiedades, 99 fincas de montes, prados e labranza, con moitos ferrados foron posteriormente a parar posteriormente a máns dos denunciantes.

A agresiva actitude do párroco Jesús López contra Modesto del Río sorprendeume, xa que era un sacerdote con actitudes protectoras, razón pola que os paseados na súa parroquia foron poucos. María del Carmen díxome que "era moi bo cos demais pero moi malo para nós; a min non me quería casar e dicíame que a miña nai era unha vermella".

Parte destas propiedades pasaron posteriormente a unha familia de falanxistas da parroquía, alcumada "os chulos", entre eles Serafín Sanz "rejeira", Benito Sánz "Benito de Juan Antonio" e Manuel Sanz "Manolo de Plácido".

Outros veciños tamén tiveron acceso a parte dos bens. Benito de Suso quedouse cunha das mellores parcelas ("a ponte pequena") e outro veciño, Antonio, co salón de baile.

A fosa de Modesto.

Foi unha esmoleira chamada María Beorina, á que axudaban, a que lles dixo que Modesto del Río estaba enterrado na Praia de Valdoviño, concretándolles de maneira máis ou menos aproximada o lugar onde estaba enterrado.

Trasladáronse á praia de Valdoviño e alí falaron cun señor de nome Andrés e coñecido como "O Xitano", que se adicaba aos percebes e á recollida de area con bois. El indicoulles o lugar exacto, e díxolles que por tres veces o atopara ao descuberto, enterrándoo de novo. Díxolles que se trataba da mesma fosa onde estaban enterrados a partir do día 3 o ex – alcalde de Serantes Alejandro Porto Leis, Jesús Miño e Avelino Landeira Maneiro. Como a Modesto o mataron o día 4, tirárono enriba dos demais. Polo tanto se se desenterra a fosa, tería que ser o

primeiro corpo en atopar. O asasinato de Modesto del Río foi o 4 de febreiro de 1938. Despois da súa desaparición, as visitas e os rexistros no seu domicilio cesaron. Logo de todo isto xa se poden imaxinar o drama que viviu esta familia. Ángela Díaz e os seus fillos maiores sacaron adiante a esta familia. Os seus fillos menores tamén tiveron que traballar a idades moi temperás. Carlos, a partir da morte da súa nai en marzo de 1954, quedou baixo a tutela da súa irmá menor Carmen. A vida de todos eles cambiara para sempre.

Os seus catro fillos maiores (tres homes e unha muller) xa estaban casados e tiñan a súa propia familia. Os outros foron chamados a filas; un foi ás frontes onde Franco contaba con soldados marroquís e logo estivo na batalla do Ebro; outro como mecánico a Pontevedra e o outro (Enrique) librou, xa que non se permitía ter a tres irmáns reclutados.

A súa muller acudiu a todos os estamentos oficiais. Nalgúns era recibida, pero nunca lle facilitaron ningunha resposta convincente e moito menos documento algún. Oficialmente nunca lles comunicaron o que lle aconteceu a Modesto. Parece ser que estivo preso no Castelo de San Felipe, pola testemuña dun soldado que facía garda e o coñecía por traballar de criado na casa dos Romeu, veciños de Modesto del Rio.

En 1979, restaurada a Democracia e con motivo de facer xestións para recuperar o cadáver e obter unhas axudas económicas para Carlos, a familia iniciou uns trámites no xulgado. Entre toda a documentación solicitada pedíanlles unha defunción de Modesto, que evidentemente non había. Para iso houbo que facer unha declaración xurada perante notario.

A familia atopou a varias persoas que afirmaron que, efectivamente, a Modesto del Río Polo matarano. Declararon ini-

cialmente dous milicianos falanxistas. Un era José Santiago, de quen os familiares de Modesto del Río pensan que non foi o que lle pegou o tiro, pero si que tivo bastante que ver coa súa morte. O outro era Antonio González (“Machete”), nado en Ourense pero que vivía en San Xurxo traballando no mar co propio Modesto del Río. Era falanxista. Tamén declararon outras persoas. Unha era José Díaz que estaba casualmente presente no xulgado e prestou declaración voluntariamente, ao coñecer o motivo. Non foron suficientes estas declaracións. Posteriormente houbo outra, a do dono do bar “ O Castiñeiro “, situado na estrada de Xoane, quen coñecía os feitos e o lugar do enterramento por conversas escoitadas no seu establecemento por falanxistas. Tampouco lle serviu ao xuíz, ata que finalmente declarou Andrés “ O Xitano “, anteriormente citado. Dixo que el mesmo vira tres cadáveres, e que os enterrou varias veces porque o vento os deixaba ao descuberto. Afirmou que o que estaba enriba, era o “Mariñeiro de San Jorge”. Así coñecía el a Modesto, porque lle mercara os aparellos para pescar na Lagoa de Valdoviño.

Conseguir que toda esta xente -hoxe xa falecidos- fose declarar, non foi tarefa fácil. Grazas a todos eles púidose conquerir a defunción de Modesto. Actualmente dos seus nove fillos, viven catro que xa son octoxenarios e tanto eles como os seus netos seguen coa esperanza de poder darlle a Modesto un enterro digno.

Dende entón fíxose todo o humanamente posible para poder recuperar o seu corpo e aínda se segue facendo. A súa neta Luz, púxose en contacto comigo e sinaloume o lugar onde supoñían que estaba enterrado. A Asociación Memoria Histórica Democrática de Ferrolterra fixo unha exploración co xeoradar que deu unha lectura no lugar, indicando que era posible aínda que non probable que se tratase de restos hu-

manos. Lamentablemente, pecamos de ansiedade e excesivo optimismo, de xeito que trascendeu a un xornal ferrolán que xa identificaramos o lugar. Ao facer a cáta, veu a decepción. Trátase dunha paraxe onde os elementos identificativos poden (dunas, formacións arbustivas, etc) variar notablemente ao transcurso dos anos. Ademais, outros veciños discrepaban do lugar indicando que os enterramentos se produciran noutra zona.

A Historia de Modesto del Rio é unha das máis impactantes. Penso que está fora da discusión o móbil económico do seu asasinato. Modesto era un home con capital que mantiña unha certa neutralidade política. Para os sublevados, esistía a categoría de indiferentes, e os así catalogados, tiñan unha certa garantía de seguridade, pero por regla xeral, tratábase de xente sen recursos. Modesto era rico e iso despertaba envexas. Para a xente do rural, as diversas formas de solidaridade, como dar de comer ao famento e albergar a que non ten teito, formaba parte dun código ético non escrito pero fortemente grabado na súa escala de valores. Ista foi a escusa atopada para o espolio.

Este relato foi elaborado mediante entrevistas desenvolvidas por *Enrique Barrera Beitia* aos fillos e fillas, netos e netas de Modesto del Río, destacando especialmente a colaboración de Luz Montero.